

İlk yardım bacarıqları

(Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çalışan tərbiyəçi müəllimlər üçün)

Son vaxtlara qədər “ilk yardım” və “ilk tibbi yardım” terminləri yanaşı işlədilirdi. Hal-hazırda isə “ilk tibbi yardım” əvəzinə beynəlxalq termin kimi, əksər ölkələrdə istifadə olunan “ilk yardım” termini işlədilir. İlk yardım zərərçəkənə həmin anda, vəziyyəti qiymətləndirdikdən sonra göstərilən ilkin yardımdır. İlk yardım xüsusi tibbi alətlərdən, avadanlıqlardan, dərmanlardan və tibbi manipulyasiyalardan istifadə etmədən, minimal tibbi ləvazimatlarla və ya əl altında olan vasitələrlə tibbi yardıma qədər göstərilir. Tibbi yardımdan fərqli olaraq, ilk yardımı istənilən şəxs göstərə bilər.

İlk yardımın məqsədi və vacibliyi

Bu, zərərçəkənə göstərilən yardımın ən vacib mərhələsidir. Hadisə yerində zərərçəkənin həyatda qalması ona göstərilən ilk yardımın keyfiyyətindən asılıdır. Burada əsas məqsəd həyati təhlükəni aradan qaldırmaq, bədənin funksiyalarını qorumaq və vəziyyətin daha da pisləşməsinin qarşısını almaqdır.

Ümumtəhsil müəssisələri, körpələr evi və uşaq bağçalarının azyaşlıların ən çox cəmləşdiyi məkanlar olduğunu nəzərə alsaq, ekstremal şəraitdə müəllimlərin və tərbiyəçilərin həm özlərinə, həm də uşaqlara ilk yardım göstərə bilməsi, bu bacarıqlara yiyələnməsi olduqca vacibdir. Tərbiyəçi müəllimlər, dayələr, uşaqlarla məşğul olan hər kəs hadisə zamanı ilk yardım göstərməklə yanaşı, kömək çağırmalı və sonra təcili tibbi yardım xidmətini aktivləşdirməlidir. Bunun üçün təcili və təxirəsalınmaz tibbi yardım stansiyasının 103 nömrəli telefon nömrəsinə və ya Fövqəladə Hallar Nazirliyi Böhran Vəziyyətlərində İdarəetmə Mərkəzinin “112” Çevik reaksiya idarəsinə (tel.: 112 qaynar xətt) məsləhət və kömək üçün müraciət etməlidir. Belə müraciət ilk yardımın tərkib hissəsidir.

İlk yardım göstərən şəxs bu qaydalara əməl etməlidir:

- ✓ Özünü itirməməli, soyuqqanlı olmalı,
- ✓ Mühiti düzgün qiymətləndirməli,
- ✓ Hərəkətləri məqsədyönlü, düşünülmüş, cəld və ardıcıl olmalıdır.

İlk yardımın göstərilmə şərtləri, tədbirləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- ✓ Zərərçəkəni həyat üçün təhlükəli vəziyyətdən çıxarmaq;

- ✓ Təcili tibbi yardım briqadası gələnə qədər ilk yardımın göstərilməsini davam etdirmək;
- ✓ Zərərçəkəni təcili tibbi yardım briqadasına təhvil vermək.

İlk yardımın göstərilməsi ardıcıl olmalı və ilk növbədə həyat fəaliyyətini təmin edən əsas tədbirlərin həyata keçirilməsinə yönəlməlidir. Yardım göstərərəkən ürək fəaliyyətinin dayanması, tənəffüsün kəsilməsi, travmalar, güclü qanaxma, elektrikvurma, günvurma, boğulma, həşəratların dişləməsi və bir sıra başqa hallarda vaxt itirilməməlidir.

İlk yardıma ehtiyac yarandığı hallarda yardım göstərən şəxs kömək alqoritmini təqdim olunan şəkildə qurmalıdır.

1. Qapalı ürək masajı:

1-ci addım: Yardım göstərən şəxs dirsəyini qatlamadan hər iki əli ilə zərərçəkənin döş qəfəsinə döş sümüyündən 3 barmaq sol tərəfə intensiv basqılar edir.

(1 yaşadək uşaqlara basqı 2 barmaqla, 1-8 yaşda uşaqlara sağ əlin baş barmağına yaxın olan ovuc hissəsi ilə aparılır).

2-ci addım: 4-5 basqı bir nəfəsvermə ilə növbələşir.

3-cü addım: 1 dəqiqə sonra nəbz yoxlanılır, əgər nəbz hiss olunursa, zərərçəkənin rəngi dəyişirsə deməli yardım düzgün aparılır.

2. Süni tənəffüs:

1-ci addım: Zərərçəkəni arxası üstə uzadıb başı arxaya çəkilir.

2-ci addım: Burnunu sıxıb ağızdan ağıza hava verilir. Kiçik yaşlı uşaqlarda başı arxaya çox əymək olmaz. Xilasedici (uşağa yardım göstərən şəxs) ağızı ilə həm uşağın ağızını, həm də burnunu əhatə edir. Ancaq yanaqlarını hava ilə doldurmaqla hava verilir. Verilən havanın həcmi çox etmək olmaz, ağ ciyərlər zədələnə bilər.

3-cü addım: Ürək döyünmə varsa kiçik uşaqlara 3 saniyədən bir, böyük uşaqlara 5 saniyədən bir nəfəs verilir. Nəfəsvermə nəbz yaranana və təcili yardım gələnədək davam etdirilir.

Uşaqlar daima hərəkətdə olduqları üçün onlarda ən çox rast gəlinən yuxarı və aşağı ətraf travmalarıdır. Bu zaman tərbiyəçi müəllimlər və dayələr diqqətli olmalı, prosesi düzgün idarə etməlidirlər ki, ciddi fəsadlar baş verməsin.

3. Travmalar (yuxarı və aşağı ətrafın) zamanı ilk yardım:

1-ci addım: Təcili yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb bacısı və ya həkim gələnədək uşaq sakitləşdirilir, əl-üzü yuyulur, adi soyuq su ilə kompres qoyulur.

3-cü addım: Əgər yuxarı və aşağı ətraflarda sınıq, çıxıq şübhəsi varsa, tibb işçiləri gələnədək zədələnmiş ətraf sabit vəziyyətdə saxlanılır.

4-cü addım: Zədələnmiş ətraf hərəkətsizləşdirildikdən sonra (yuxarı ətrafdırsa onu boyuna bağlanmış ləçəkdən sallamaq, aşağı ətrafdırsa onu enli bint, dəsmal və ya yaylıqla möhkəm sarımaq), həmin nahiyəyə və ətrafına parçaya bükülmüş buz qoyulur.

4. Kəllə beyin travmaları (beyin silkələnməsi):

Yüngül halda ürək bulanma, qusma, baş ağrısı, əzginlik yuxuculluq, **ağır halda** bənzirin (sifətin) avazıması, danışığında, hərəkətində pozğunluq, müraciətə cavab verməmək, huşun itməsi, bəbəyin genəlməsi və ya daralması, burundan, qulaqdan qanaxma, gözlərin altında, qulaqların arxasında tünd göy ləkələrin olması müşahidə olunur.

Yüngül halda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili yardım çağırılır.

2-ci addım: Həkim və ya tibb bacısı gələnədək zərərçəkən arxası üstə uzadılır, sakit vəziyyət verilir.

3-cü addım: Baş yana çevrilir, buz qoyulur. 1 saat ərzində yatmağa qoymamaq, sakitləşdirici, ağrıkəsici verməmək lazımdır.

Ağır halda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili yardım çağırılır.

2-ci addım: Həkim və ya tibb bacısı gələnədək zərərçəkən yerindən tərpədilmir.

5. Döş qəfəsi travmalarında ilk yardım:

1-ci addım: Təcili yardım çağırılır.

2-ci addım: Həkim və ya tibb bacısı gələnədək uşağı sakitləşdirir, döş qəfəsinə aseptik (təmiz, steril) və sıxıcı sarğı qoyulur.

6. Qarın travmalarında ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Həkim və ya tibb bacısı gələnədək, qarına soyuq kompres qoyulur. Su vermək olmaz.

7. Çanaq sümüklərinin travmaları zamanı ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Həkim və ya tibb bacısı gələndək aşağı ətraflar bintlə möhkəm sarınır.

8. Onurğa sütununun zədələnmələri zamanı ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Həkim və ya tibb bacısı gələndək zərərçəkən üzü üstə sərt yerdə uzadılır.

3-cü addım: Baş və sinənin altına paltar qoyulur.

Uşaqlar daima hərəkətdə olduqları üçün onlarda ən çox rast gəlinən zəif kapilyar qanaxmalardır.

9. Kapilyar qanaxmalar zamanı ilk yardım:

1-ci addım: Uşaq sakitləşdirilir.

2-ci addım: Əl-üzü yuyulur, adi sarğı qoyulur.

Güclü kapilyar qanaxmalar zamanı ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Həkim və ya tibb bacısı gələndək hökmən sıxıcı sarğı qoyulur, güclü venoz qanaxmalarda yaradan bir az aşağı turna (jqut) – qanaxmanı müvəqqəti dayandırmaq üçün damarların üzərinə təzyiq göstərən sıxıcı vasitə qoyulur,

3-cü addım: Güclü arterial qanaxmada (qan fışqırırsa və sürətlə axırsa) həkim və ya tibb bacısı gələndək təmiz parça, bint və ya əl ilə yaranın üzərinə möhkəm basıb saxlayır.

4-cü addım: Qan dayanmırsa yaradan 5 sm yuxarı turna qoyulur, bu zaman yaralı əl və ayağını tərpətməməli, bir az yuxarı vəziyyətdə saxlamalıdır.

Yadda saxlamaq lazımdır:

Birbaşa yaranın üzərinə, oynaqların üzərinə turna qoyulmur. Turna qoymaq üçün:

1-ci addım: Arteriya sıxılır.

2-ci addım: Qan dayanan kimi altdan yumşaq parşa üstən turna qoyulur. Turna olmasa kəndir, parça, kəmər istifadə etmək olar. Sıxıcı sarğının üzərinə saat yazılmalı, sarğı 1-2 saatdan çox saxlanılmamalıdır.

Burun qanaxması zamanı ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələnədək, qanın xaricə axmasına imkan yaratmaq üçün, zərərçəkəni oturdub boynunu önə əyərək, başını azacıq qabağa və aşağı sallamaq lazımdır. Boğaza axan qanı zərərçəkən udmamalı, onu tüpürməlidir. Baş arxaya əyildikdə burundan axan qan mədəyə yığılıb qusmaya səbəb olar. Bu halda mədə möhtəviyyatı tənəffüs yollarının tuta bilər.

3-cü addım: Əgər burun sümüyünün sınığı yoxdursa, burun pərlərini (burunun bütün aşağı nahiyəsini) iki tərəfdən tibb işçiləri gələnədək sıxıb saxlayır və burunun yuxarı hissəsinə soyuq kompres qoyulur. Bu zaman zərərçəkən ağızla nəfəs almalıdır. Ağızla nəfəsalma sakitləşdirmə effekti də yaradır.

Burunda olan qan laxtalarının qopmaması üçün zərərçəkən danışmamalı, öskürməməli, tüpürməməli və fırxırmamalıdır.

Qanaxma dayandıqdan sonra, azı 1 saat ərzində zərərçəkən ağızla nəfəs almalıdır.

4-cü addım: Əgər zərərçəkən huşunu itirərsə, onu sol və ya sağ böyrü üstə çevirmək lazımdır ki, qan burundan axa bilsin və tənəffüs yollarına getməsin.

5-ci addım:

Burun boşluğunda hər hansı yad cisimin olub-olmadığına baxmaq lazımdır.

6-cı addım: Əgər belə bir cisim varsa və onu asanlıqla tutmaq mümkündürsə çıxarmaq olar. Lakin, burun dəliklərinə barmaqla müdaxilə etmək olmaz. Cisimin daha da arxaya itələnməsi qanaxma və ya tənəffüs yolunun tutulmasına səbəb ola bilər.

7-ci addım: Əgər cisim asanlıqla çıxmırsa, təcili yardım gələnədək gözləmək lazımdır.

10. Yanıqlar zamanı ilk yardım.

Yüngül və sahəsi çox geniş olmayan yanıqlarda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələnədək, uşaq sakitləşdirilir.

3-cü addım: Zədələnmiş nahiyə 10-15 dəqiqə soyuq axar suda saxlanılır. Bu zaman buzdən istifadə etməmək, yağ, məlhəm, vazelin və yumurta, yod, brilyant yaşılı (zelyonka), kalium permanqanat (marqans) sürtməmək, sidiklə təmizləməmək, kartof qoymamaq lazımdır, əks halda infeksiya keçər.

Ağır yanıqlarda tibb işçiləri gələnədək ilk yardım:

1-ci addım: Zərərçəkəni təmiz döşəkağına uzadıb üstü örtülür.

2-ci addım: İçməyə duzlu su verilir. Şok başlasa su içzirmək olmaz, boğulma olar. Dəridəki qabarıqları deşmək olmaz.

11. Elektrik cərəyanı vurduqda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələnədək qoruyucu açılır.

3-cü addım: Zədələnmiş şəxsi şəbəkədən ayırmaq üçün ələ rezin əlcək geyinir və ya quru parça sarınır.

4-cü addım: Quru taxta parçası ilə elektrik kənarlaşdırılır.

5-ci addım: Bundan sonra paltarları çıxarmaq, başın balınca qoymadan yana çevirmək, üzünə su çiləmək, gicgahların sirkəli su ilə silmək, naşatır spirti iylətmək lazımdır.

6-cı addım: Ürək, tənəffüs dayanıbsa, səxsə süni tənəffüs və qapalı ürək massajı etmək lazımdır. **Torpağa, quma basdırmaq olmaz.**

12. Qida borusunda yemək qaldıqda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələnədək uşağın boyu səviyyəsinə enərək, arxasına keçilir

3-ci addım: Bir əli yumruq kimi büküb, o biri əllə bu yumruğu döş sümüyünün çıxacağına söykəyib yuxarıya doğru 7-8 dəfə sıxılır.

4-cü addım: Bu prosesi bir neçə dəfə təkrar etmək (yemək qalığı çıxanadək) lazımdır.

13. Suda boğulan zaman ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələnədək zədələnmiş şəxs sudan çıxarılır.

3-cü addım: Şəhadət barmağı ilə ağızını təmizləyir, onun bədənini dizindən (yardım göstərən şəxsin) üzünü aşağı aşırıb kürek sümükləri arasına 2-3 dəfə vurulur (udulan su boşalanadək).

4-cü addım: Əgər göstəriş varsa süni tənəffüs və qapalı ürək masajı etmək lazımdır.

5-ci addım: Ağız boşluğunda xaric ola biləcək yad cisimi gördükdə onu xaric etmək olar. Lakin, udlağı kor-koranə barmaqla yoxlamaq yolverilməzdir.

6-cı addım: Tənəffüs yollarının bərk yad cisimlə tutulmasına tam əmin olduqda udlağın mənəfini tutan yad cisimi şəhadət barmaqla və digər münasib vasitələrlə (qaşığıın dəstəyi, qələm və s.) kənarlaşdırmaq olar.

Ağız boşluğunu barmaqla təmizlədikdə ehtiyatlı və diqqətli olmaq lazımdır. Yad cisim ehtiyatsızlıqdan tənəffüs yollarının dərinliyinə hərəkət edərək, boğulmanı daha da artırır və qırtlaq üstü nahiyəni zədələyə bilər.

14. Tənəffüs yollarında yad cisim qaldıqda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələndək yardım göstərən şəxs zərərçəkənin arxasında durub qolları ilə onu qucaqlayır.

3-cü addım: Bir əli yumruq kimi büküb, o biri əllə bu yumruğu göbəkdən bir qədər yuxarı hissəyə söykəyib basqı edir, basqıları fasilələrlə və kəskin etməlidir.

4-cü addım: Əgər zərərçəkən 1 yaşadək uşaqdırsa topuqlarından tutub üzünü aşağı yüngülcə silkələməklə yad cisimi çıxarmaq olar.

15. Gözə yad cisim düşdükdə ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Yad cisimi çıxarmaq üçün aşağı və ya yuxarı göz qapaqlarını qabağa dartıb, suda isladılmış pambıq və ya təmiz yaylıqın ucu ilə onu çıxarmağa çalışılır.

3-ci addım: Əgər alınmırsa müdaxiləni dayandıraraq, təcili yardım briqadasını gözləmək lazımdır. Ovuşdurmaq olmaz.

16. Qıcolmalar:

Bədən temperaturu qalxdıqda, epilepsiya, meninqit, başın travması, maddələr mübadiləsinin pozulması (tez- tez və uzun müddət davam edən qusma, ishal) və əsəbi uşaqlarda 6 aydan 3 yaşadək olan müddətdə istənilən güclü emosiya (qorxu, qəzəb, sevinc) qıcolmalar yarada bilər. O, bədənə ayrı-ayrı əzələ qruplarında və ya bütün əzələlərdə müşahidə oluna bilər. Qıcolmalar 2–3 dəqiqə davam edir. Bu zaman insanda xırıltı, sifətin göyərməsi, qeyri-iradi sidik ifrazı, dilin dişlənməsi, ağızdan köpük ifraz edilməsi halları müşayiət olunur.

Qıcolmalar zamanı ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələndək yıxılan zaman xəsarət almaması üçün zərərçəkənin başını tutaraq böyrü üstə uzadılır.

3-cü addım: Başının altına çox hündür olmayan yastıq qoyulur.

4-cü addım: Tənəffüs yollarının mədə möhtəviyyatı ilə tutulmaması üçün qusan şəxsin başını yana çevirir.

5-ci addım: Pəncərəni açıb, paltarının yaxasını açmaq lazımdır. Ətraflarını zorla açmağa cəhd etmək olmaz, bu ona zərər verir.

6-cı addım: Temperatur varsa, şam qoymaqla və fiziki üsulla endirmək (içmək üçün dərman vermək olmaz, çünki uşaq boğula bilər) lazımdır.

Ağız boşluğuna qaşığı və ya ayrı alətlərlə müdaxilə etmək zərərçəkənin əlavə xəsarət almasına səbəb olar (dişlərin sınıması, dilin və ağızın yaralanması). Eyni zamanda zərərçəkənin dişləri ağıza salınan yad cisimi (o cümlədən barmaqları) sındıra bilər və bu yad cisim də uşağın tənəffüs yollarını tuta bilər. Belə hallar olmasın deyə şəxsə xəsarət vermədən dişləri arasına bükülmüş parça qoymaq olar.

17. İstivurma:

İsti yerdə uzun müddət qaldıqda, havalandırma (ventilyasiya) sistemi olmadıqda və ya işləmədikdə, kifayət qədər maye qəbul etmədikdə baş verir. İstivurmanın əlamətləri:

Başgicəllənmə, şiddətli baş ağrılarının olması; quru və ya nəm olan dərinin qızarması və isti olması; tremor (titrəmə, əsmə, səyirmə); ürəkbulanma, qusma; yorğunluq, əzginlik, tənəffüsçülük; bədən temperaturunun 41°C qədər yüksəlməsi; su qəbulundan imtina; tərləmənin dayanması, dərinin cansız və solğun olması; tənəffüsün tezləşməsi və səthiləşməsi, sianoz (burun, qulaq və barmaqların uclarının göyərməsi).

İstivurmada (günvurmada) – 2 aylıqdan 5 yaşa qədər uşaqlarda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır

2-ci addım: Tibb işçiləri gələndək fiziki üsullarla temperaturun aşağı salmaq üçün uşağın üst geyimləri soyundurulur.

3-cü addım: Hava sirkulyasiyası təmin edilir, bədəni ilıq su ilə silinir. Soyuq sudan istifadə etmək məsləhət görülmür!

İstivurmada (günvurmada) – böyük uşaqlarda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələndək bütün mümkün vasitələrlə tez bir zamanda bədən soyudulur (ventilyator, kondisioner, yelpik).

3-cü addım: Sərin yerdə uzadılır, dar, isti və tərlı paltarları mümkün qədər tez çıxarılır.

4-cü addım: Üstünə su çiləyir, başı və iri qan damarlarını soyutmaq üçün soyuq kompres və ya buzla dolu qovluęu başına, biləklərinin, topuqlarının altına, qasıq və qoltuq nahiyələrinə, boęazına qoyulur.

5-ci addım: Huşunu itirməyibsə sərin su və ya sərin içkilər verilir. Əęər zərərçəkənin ürəyi bulanırsa və ya qusursa ona maye verilməsini dayandırmaq lazımdır.

18. Həşəratlar (arı) sancdıqda ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələnədək arı sancdıqda yaradan neştər çıxarılır. Bunun üçün neştəri barmaqlarla tutaraq çıxarmaq olmaz, çünki bu zaman zəhər kisəsi sıxılır və qalmış zəhər zədələnmiş yerə daxil olur. Küt uclu bir əşyanın (metro, kredit kartı, küt bıçaq, dırnaq yeyəsi, dırnaq) köməyi ilə dəri səthi üzərində sürüşən hərəkətlərlə zəhər kisəciyini əzmədən neştəri axtarır, çıxarmaq lazımdır. Arılar öz neştərlərini qoyub gedən yeganə həşəratlardır.

3-cü addım: Yaranın üzərinə 20 dəqiqəlik parçaya bükülmüş buz və ya soyuq kompres, naşatır spirtində (1 çay qaşığı naşatır + 4 çay qaşığı su) və ya durulaşdırılmış spirtde isladılmış əski qoyulur, dar paltarları və zinət əşyalarını çıxarılır.

Vəhşi (porsuq, yenot, tülkü, yarasa və s.) və ev (pişik, it və s.) heyvanları, zəhərli hörümçək, əqrəb sancması və dişləməsi zamanı ilk yardım.

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələnədək sancılmış və dişlənmiş yara sabunla axar su altında yuyulur.

3-cü addım: Yaranın üzərinə 20 dəqiqə müddətində parçaya bükülmüş buz qoyulur.

Gənə dişləməsi zamanı:

1-ci addım: Gənəni maqqaş və ya gənə çıxarma aləti ilə dəriyə mümkün qədər yaxın məsafədə ağızından və ya başından tutub fırlatmadan və əymədən düz vəziyyətdə elə qaldırmaq lazımdır ki, dəri bir qədər qalxsın.

2-ci addım: Gənəni qaldırıqdan sonra bir neçə saniyə gözləmək lazımdır. Ola bilsin ki, belə vəziyyətdə gənə özü dərinə buraxsın.

3-cü addım: Yara sabunla axar su altında yuyulur.

Mümkünsə, gənəni plastik qaba qoyulub həkimə göstərmək lazımdır.

Vəhşi (porsuq, yenot, tülkü, yarasa və s.) və ev (pişik, it və s.) heyvanlarında quduzluq ola bilər. Yarasa quduzluğun əsas daşıyıcısı hesab olunur və o, dişlədikdə insan ağrı hiss etmir. Buna görə hətta yarasa olan otaqda yatmış insan mütləq həkimə müraciət etməlidir.

İlan sancması zamanı ilk yardım:

1-ci addım: Təcili tibbi yardım çağırılır.

2-ci addım: Tibb işçiləri gələnədək həyəcanlı zərərçəkən sakitləşdirilir, uzadılır (mümkündürsə, üfüqi vəziyyətdə).

3-cü addım: ona rahat şərait yaradılır.

4-cü addım: Zəhərin yayılma sürətini zəiflətmək məqsədi ilə hərəkətsiz qalmanın vacibliyi başa salınır.

5-ci addım: Sıx paltarları və aksesuarları varsa çıxarılır.

6-cı addım: Zərdab vurulanadək hərəkət etmək, sancmanın yerləşdiyi ətrafa sıxıcı sarğı və turna qoymaq, buz qoymaq, isidici qoymaq, yaranı sormaq, deşmək və kəsiklər aparmaq qadağandır.

Məktəbəqədər və ümumtəhsil müəssisələrdə fəaliyyət göstərən müəllimlərin, tərbiyəçilərin ilk yardım bacarıqlarına yiyələnməsi baş verəcək mənfi halların erkən müdaxilə ilə aradan qaldırılmasına dəstək olacaqdır. Onlar ehtiyac yarandıqda bu bacarıqlar sayəsində həm özlərinə, həm də körpələrə vaxtında və düzgün yardım göstərərək, sonradan baş verə biləcək ciddi təhlükənin qarşısını alacaq, fəsadları azaldacaqlar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əliyev S.C.Hacıyeva H.M.Mikayılzadə N. C. "Tbbi biliklərin əsasları" Bakı 2004.
2. Sultanov M. N. "Təcili tibbi yardım". Bakı 1989.
3. Ocaqov H.O., Fövqəladə halarda həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi. Bakı2010
4. Malik Abbasov, Şamil Quliyev, Mehti Abbasov, Kamandar Süleymanov, Dilərə Məmmədəliyeva, Rafael Soltanov, Xeyransa Adilova "İlk yardım" müəllimlər üçün vəsait 2017